

A *Humanae vitae* értelmezésének fejlődése

VI. Pál pápa 1968. július 25-én kelt enciklikája a születésszabályozásról annak idején hatalmas vihart kavart. Pápai megnyilatkozás száz év óta először váltott ki ilyen szenvedélyes párbeszédet, sőt vitát a katolikus egyházon belül is. A tengeri irodalomból most csak a legfontosabb magyar nyelvű tájékoztatásokra emlékeztetjük az olvasót. Az enciklika teljes szövege magyarul a *Vigilia* 1968 novemberi számában jelent meg. Visszhangjával foglalkozott a *Mérleg* 1968/4. és 1969/1. száma. Elemezte a *Teológia* 1968/4. számának egyik cikke. Doromby Károly adott átfogó tájékoztatást a fontosabb állásfoglalásokról a *Vigilia* 1969 októberi számában.

A vihar azóta elcsendesedett, de a probléma nem jutott nyugvópontra. Legáltalában a katolikusok számára nem, akik lelkiismereti döntéseikben szeretnének mindig az erkölcsi normák helyes értelmezéséből kiindulni. Az enciklika által felvetett problémák elsősorban őket érintik, hiszen ők nem térhetnek felette napirendre közlegyintéssel vagy rezignáltan. A kívülállók érdeklődése természetesen elfordult az enciklikától, vagy azért, mert újra elkönyvelhették az egyház maradiságát, vagy pedig csalódtak a számukra sem jelentéktelen erkölcsi tekintély ítéletében.

Éppen a helyes lelkiismereti döntésekre törekvő katolikusok tájékoztatása teszi szükségessé a római Papi Kongregáció 1971 áprilisában kelt, de csak 1972 áprilisában „felfedezett” dokumentumának ismertetését. Ez a dokumentum érdekesen tükrözi a *Humanae vitae* értelmezésének fejlődését. De nem csak azt: az egyházon belüli dialógus szükségességét és eredményességét is. Nem azokat igazolja, akik a bírálóiban és párbeszédben romboló engedetlenséget látnak, hanem azokat, akik éppen kritikájukkal, érveikkel szeretnék segíteni a felelős tekintélyeket az „idők jeleinek” értelmezésében, a tanítás korszerű tisztaságában.

Az említett dokumentumot, a Papi Kongregáció 1971 áprilisában kelt nyilatkozatát a *Kathpress* római munkatársa, Wilhelm Müss, 1972. április 25-én ismertette. Azért csak így későn, mert a nyilatkozat 1971 májusában csak az *Osservatore Romano* angol nyelvű heti kiadásában jelent meg, és elkerülte a szélesebb nyilvánosság figyelmét mindaddig, amíg az *Il Regno* című bolognai katolikus folyóirat nem publikálta. Ez a „hivatalos nyilatkozatnak” nevezett dokumentum annak a 19 katolikus papnak az ügyében került kiadásra, akik a washingtoni főegyház-megyében nyilvánosan visszautasították 1968-ban az enciklika tanításának elfogadását és ezért akkori főpásztoruk, Patrik O'Boyle bíboros érsek, a lelkipásztori szolgálatról eltiltotta, egyházi szóhasználat szerint „felfüggesztette” őket.

A „felfüggesztett” papok a pápához fellebbeztek, és így került ügyük az illetékes Papi Kongregációhoz, azzal az utasítással, hogy „lojális és pártatlan döntéssel” intézkedjék. Az 1971. április 26-án kelt nyilatkozat kifejezetten utal arra, hogy tartalmát VI. Pál jóváhagyta. A nyilatkozat — legalábbis a megfogalmazásában és hangsúlyában — bizonyos fejlődést mutat a *Humanae vitae* eddigi hivatalos értelmezéséhez képest. Emlékeztet arra, hogy az enciklika a pápának nem tévedhetetlen megnyilatkozása, de mégis az „autentikus pápai tanítóhivatal” állásfoglalása, mely a katolikusokat őszinte követésre, elfogadásra kötelezi. A fogamzásgátló szerek alkalmazása kérdésében szó szerint ez olvasható a dokumentumban: „Különleges körülmények egy objektíve rossz cselekedetet (jelen esetben a fogamzásgátló tabletta használata az az objektíve rossz cselekedet) nem tesznek ugyan objektíve jó cselekedetté, azonban nem-bűnössé tehetnek sőt szubjektíve védhetővé.” Ez a mondat ugyan alapvető megállapítása a katolikus erkölcstannak, de a *Humanae vitae* nem alkalmazta ezt a fogamzásgátló szerek használatának megítélésében. A pirula használatának esetében a dokumentum különbséget tesz a házassági kapcsolatok eszményi esete és egy család konkrét helyzete között, amely családban „különleges körülmények” mint például a már világra hozott gyermekek száma, a gazdasági helyzet, stb., a fogamzásgátló szer használatát esetenként szubjektíve igazolhatják. Érdekes és figyelemre méltó, hogy ez az újabb vatikáni hivatalos dokumentum a fogamzásgátlást „objektíve rossznak” mondja ugyan, de nem ítéli „önmagában erkölcstelennek”, mint a *Humanae vitae* enciklika tette.

A végső fórum a születésszabályozás megítélésében — olvassuk tovább a nyilatkozatban — a házastársak lelkiismerete, melyet természetesen az objektív erkölcsi normák és az egyház autentikus tanítóhivatalának megnyilatkozásai szerint kell alakítani, fejleszteni. Ez azonban nem zárja ki, hogy a lelkiismeret végső ítéletében „sérthetetlen”, ezért „senkit sem szabad arra kényszeríteni, hogy saját lelkiismerete ellen cselekedjék”. Ez is a katolikus erkölcsstan egyik alapvető elve, mely azonban nem jutott ilyen világosan kifejezésre az enciklikában. Mint láthatjuk, a Papi Kongregáció nyilatkozata nem tartalmaz lényegesen újat, csak bizonyos hangsúlyeltolódást jelent a házastársak lelkiismereti döntésének javára.

A *Kipa* svájci katolikus hírügynökség 1972. április 14-i jelentése ismerteti John Wright bíborosnak, a Papi Kongregáció amerikai prefektusának nyilatkozatát, mely szerint a kongregáció dokumentumával „semmi sem változott”. Am további fejtegetései, magyarázatai mégis azt erősítik meg, hogy a katolikus erkölcsstan általános elveinek alkalmazásával észrevehető hangsúlyeltolódás történt. Wright bíboros ugyanis így folytatja: „A fogamzásgátlást a dokumentum „objektíve rossznak” mondja, lényegében erkölcstelen” helyett. Ezt a megfogalmazást azért választották, hogy az emberek számára érthetőbbé tegyék.” A bűnösség különböző fokainak a hagyományos erkölcsstanból ismert megfogalmazásáról van szó. A bíboros példája szerint: egy apa, aki éhhalál előtt álló gyermekei számára kenyeret lop, objektíve rossz cselekedetet végez ugyan, de erkölcsileg magyarázható, sőt igazolható is a tette. Hangsúlyozta még nyilatkozatában Wright bíboros, hogy az általa aláírt irat „fegyelmi jellegű” és nem „doktrinális”.

A *Humanae vitae* értelmezésében nemcsak római megnyilatkozás történt. Heinrich Tenhumberg münsteri megyéspüspök (NSZK) — nyilván a Papi Kongregáció nyilatkozata által újból felélénkült érdeklődés miatt — egyházmegyei lapjában, a *Kirche und Leben*-ben 1972 júniusában a következő tartalmú nyilatkozatot adta: fogamzásgátló szer használata különleges szükséghelyzetekben nagyon is összhangban állhat a *Humanae vitae* enciklika tanításával. A pápa enciklikájában alapvetően elismerte a felelős szülői magatartás szükségességét, melyhez hozzátartozik a gyermekek számának lelkiismereti döntésen alapuló meghatározása és a fogamzás időpontjának megválasztása is. A pápa enciklikájával nem akarta bűnösnek nyilvánítani annak az anyának a magatartását, aki szükséghelyzetben fogamzásgátló szert vesz be. A püspök hangsúlyozta, hogy a pápa a profit-hajhászó, kizsákmányoló szexuális propaganda korában mindenekelőtt az emberi méltóságot, a házasság és család védelmét, valamint a felelősségteljes erkölcsi alapmagatartást kívánta szolgálni. Különleges szükséghelyzetekben azonban egy anya lelkileg annyira kimerült lehet és egy család szociális viszonyai annyira ziláltak lehetnek, hogy a fogamzásra és szülésre nem bátoríthatóak. Ilyen szükséghelyzetekben az ovulációt gátló szer orvosi ajánlása elfogadható és követhető — mondta Tenhumberg püspök.

Világosan rá kell mutatnunk arra, hogy a *Humanae vitae* körüli párbeszédben nem arról van szó, hogy egyesek a családtervezésben igazolni akarnák a kényelemszeretettől, az áldozattól való visszariadás miatt, a gátlástalan élvezetvágyból származó erkölcsi szabadosságot. Ellenkezőleg: mindenki egyetért katolikus részről abban, hogy még az enciklika által megengedett családtervezési módszerek is csak akkor tekinthetők erkölcsösnek, ha mögöttük a reális gazdasági, szellemi, lelki erők felmérésére épülő, áldozatvállalásban is megnyilatkozó, felelős lelkiismereti döntés áll. Ezek nélkül az alapvető feltételek nélkül nincs katolikus családtervezés. A párbeszéd és vita csupán akörül forog, hogy ha ez a keresztény szellemű lelkiismereti döntés megtörtént, akkor milyen módon lehet megvalósítani a családtervezést.

Az ismertetett új római megnyilatkozás, az enciklika értelmezésében immár hivatalos fórumon is bekövetkezett hangsúlyeltolódás tulajdonképpen nem más, mint számos európai püspöki kar 1968-ban kiadott értelmező körlevelének, érvelésének elfogadása. A legtöbb ország püspöki karát ugyanis annak idején éppen a pápa szavának kijáró tisztelet készítette arra, hogy értelmezésével megkönnyítse hívei számára annak megértését és alkalmazását.

A Magyar Kurír 1969. január 3-án ismertette a francia püspöki kar nyilatkozatát. A francia püspökök nem kódósították el a felmerülő problémákat: a gyermekhalandóság, ez az ősi és tragikus „születésszabályozás” a civilizált országokban minimálisra csökkent: sok család nagyon súlyos anyagi gondokkal küzd és lehetetlen lakásviszonyok között él, ami már önmagában is szükségessé teszi a szü-

letésszabályozást. De még ennél is fontosabb a pozitív erkölcsi szempont: a születendő gyermek java, a család harmóniája kívánja meg, hogy ne véletlenül történjék fogamzás, „váratlan betolakodó születése”, hanem a gyermekek elfogadása és felnevelése tudatosan, felelősséggel vállalt áldozat és éppen ebből fakadó öröm és boldogság legyen. A francia püspöki körlevél nagy szeretettel fordul azokhoz a házastársakhoz, akik nehézségekkel küzdenek az enciklika elfogadása, a családtervezés problémái körül. Elismerik, hogy a periodikus megtartóztatásról egyáltalán nem mondható, hogy feltétlenül biztosítaná a házasság testi-lelki egyensúlyát. Kérik a híveket, hogy a nehézségek ne tartsák vissza őket a szentségektől, hiszen éppen azoknak van szükségük elsősorban a szentségi kegyelmekre, akik erkölcsi küzdelmet folytatnak. Majd szó szerint ezt írják — a most ismertetett római dokumentummal majdnem szó szerint egyezően —: „A fogamzásgátlás jónak sohasem mondható önmagában. Mindenképpen rendellenes dolog, de a rendellenesség nem mindig bűn. Előfordulhat ugyanis, hogy a házastársak két kötelesség ütközési pontjába kerülnek.” Ilyenkor a kisebb rosszra kell választaniuk.

A Humanae vitae enciklikában előadottak olyan elvek, amelyeknek megértésére, elfogadására törekednie kell mindenkinek. Lelkiismeretét mindenkinek helyesen kell alakítania, és ebben komolyan fel kell használni az enciklika tanítását is. De, mint az angol püspökök is hangsúlyozták (Kathpress, 1968. szeptember 25.), „sem az enciklika, sem más egyházi dokumentum nem veheti el azt a jogunkat és kötelességünket, hogy lelkiismeretünket kövessük”.

És ami mindennél fontosabb, amiért a párbeszéd minden felelős résztvevője síkraszáll, azt a nyugatnémet püspöki kar 1968-as nyilatkozata így foglalta össze: „Minden házasember feladata, akár van problémája a születésszabályozás körül, akár nincs, hogy a házasságot, mint keresztény üdvösségre vezető állapot élje. Itt nemcsak az egyes aktusok helyes rendjéről van szó, hanem arról a feladatról, hogy magukról mindig jobban elfeledkezve, magukat a másíknak mindig jobban át tudják adni. Így teljesítik Krisztus törvényét és ezáltal a keresztény élet legbensőbb törvényét. Ez a tökéletes önátadás — mely az „érvényes” házasságkötéssel nem befejeződik, hanem kezdődik és a házaselet minden hétköznapján új feladatként jelentkezik — magában foglalja Krisztus keresztjét.”

SZILÁGYI VILMOS

A házasság harmóniája — és a pszichológia*

„Habent sua fata libelli” — a könyveknek is megvan a maguk sorsa, mondja a latin közmondás. Mennyivel inkább áll ez a házasságra! Hisz a házasság maga az élet: keletkezik, fejlődik és elmúlik. Alakulása, életútja: a házastársak életútjának része, sorsuk egyik fő meghatározója. Ahányféle ember, annyiféle házasság. Mindegyikben van valami egyszeri, egyéni, megismételhetetlen. Vannak „koraszülött” házasságok és vannak későmérők, életerősek és „gyermekbetegségekben” szenvedők, lassan kivirágzók és hamar elhervadók.

Miért van az, hogy az egyik embernek sikerül a házassága, a másik meg akármit csinál, és hiába próbálkozik többször is, mindig elrontja valahogy? Miért van, hogy kezdetben olyan simán megy minden, a házastársak tele vannak reményekkel, bizakodással, aztán lassanként vagy hirtelen sötét felhők vonulnak a házasság égére? S ellenkezőleg: miért van, hogy amikor az ember már remélni sem meri, egyszer csak mintha kisütne a Nap?

A legtöbb ember nem tud szabadulni a végzettség vagy eleve elrendeltség érzésétől, annyira nem ismeri az események mélyén ható erőket, saját sorsának mozgatóit. De még ha ismeri — vagy legalábbis azt hiszi, hogy ismeri — a

*Részlet a szerzőnek (Dr. Buda Bélával közösen írt) „A partnerkapcsolatok pszichológiája” c. rövidesen megjelenő könyvéből.